

F Ü Z E T E K

A Magyar—Török Baráti Társaság időszaki lapja
Macar—Türk Dostluk Derneği Yayını

– Üç ayda bir çıkar –

Exkluzív interjú Ender Arattal, a Török Köztársaság budapesti nagykövetével

Türkiye Cumhuriyeti Macaristan büyükelçisi Sayın Ender Arat'la özel söyleşi

— Ön mintegy három éve képviseli hazáját Budapestben. Korábban mennyire ismerte Magyarországot, s milyen érzésekkel jött ide?

Amikor 1992-ben azzal bíztak meg, hogy Moldova fővárosában, Kisinyovban, a Török Köztársaság külképviseletét megnyissam, útbán Bonnól Kisinyovba, először láttam Magyarországot. Szegeden egy éjszakát töltöttem. Nagyon rövid látogatás volt. Zöld mezők, bájos, virágos falvak, éjjel kihalt utak, amire emlékezem. 1996-ban Göncz Árpád magyar köztársasági elnök hivatalos látogatást tett Törökországban. Ekkor alkalmam nyílt megismerkedni a delegációban résztvevő magyar kollégákkal. 1997-ben pedig Süleyman Demirel köztársasági elnök úr vizionozta a látogatást, és tagja voltam az általa vezetett delegációnak. A program készítése során sok mindent megtudtam Magyarországról. A látogatás alkalmával megnyitottuk a török-magyar együttműködés keretében felújított Gül Baba türbét. Kimagasló érdemeikért kitüntetésben részesült Fehér Géza és Dávid Géza turkológus, valamint Gerő Győző régész. Ellátogattunk Egerbe is, ahol megtekintettük a minaretet és a várat. A három nap alatt módom nyílt megismerkedni és beszélni minden rétegből magyar emberekkel. Nagy hatást gyakorolt rám a magyarok kulturális szintje, nyílt szívűsége, értéktisztelete, toleranciája és őszintesége. Ezért azt gondoltam, hogy nagyon kellemes lehet Magyarországon szolgálatot teljesíteni. Amikor megtudtam, hogy Süleyman Demirel köztársasági elnök úr Magyarországra akar nagykövetnek küldeni, nagyon megörültem. Nos, ezekkel az érzésekkel jöttem Magyarországra.

— Siz yaklaşık 3 yıldır Budapeşte'de ülkenizi temsil ediyorsunuz. Buraya gelmeden önce, Macaristan'a ilişkin bilgileriniz nelerdi? Macaristan'a ne tür duygularla geldiniz?

1992 yılında Moldova'nın Başkenti Kişinev'de Türkiye Cumhuriyeti'nin temsilciliğini açmak için görevlendirildiğimde Bonn'dan Kişinev'e giderken ilk kez Macaristan'ı gördüm. Szeget'te bir gece kaldım. Çok kısa bir ziyaret. Yemyeşil ovalar, çiçekli şirin köyler, gece ıssız yollar bu ziyaretten aklımda kalanlar. 1996 yılında Macaristan Cumhurbaşkanı Sayın Árpád Göncz Türkiye'ye resmi bir ziyarette bulundu. O zaman Macar heyetinde yer alan meslektaşlarımla tanışma imkanı buldum. 1997 yılında Macaristan'a iadei ziyarette bulunan Cumhurbaşkanı Sayın Süleyman Demirel'in heyetinde yer aldım. Ziyaret programını hazırlarken Macaristan hakkında çok şey öğrendim. Ziyaret sırasında Türk-Macar işbirliğiyle restorasyonu yapılan Gül Baba Türbesi'nin açılış töreni yapıldı. Turkológ Géza Fehér, Géza Dávid ve Arkeológ Győző Gerő'ye üstün hizmet madalyaları verildi. Eger'e gittik. Minare'yi ve kaleyi ziyaret ettik. Üç gün boyunca her kademedende Macar insanıyla tanışma ve konuşma imkanı buldum. Macarların kültür seviyesi, açık kalpliliği, kadirşinasiğı, hoşgörü ve samimiyeti beni çok etkiledi. Macaristan'da Büyükelçi olarak görev yapmak büyük zevk olur diye düşündüm. Cumhurbaşkanı Sayın Süleyman Demirel'in beni Budapeşte'ye Büyükelçi atamak istediğini öğrenince çok sevindim. İşte bu duygularla Macaristan'a geldim.

(Folytatás a 2. oldalon!)

— *Milyen kép alakult ki Önben a magyarokról?*

A mi generációnk az 1956-os események keserű emlékein nőtt fel. A magyar nép ellenállására mindig együttérzéssel és elismeréssel gondoltunk. Először 1997-ben egy hivatalos látogatás alkalmával volt módomban a magyar kollégákkal közeli munkakapcsolatba kerülnöm. S akkor személyesen láttam és tapasztaltam, hogy addigi benyomásaim mind helytállóak voltak.

— *Tapasztalt-e itt olyat, amit egy török ember más-képpen csinálna?*

Természetesen a törökök és a magyarok között van néhány különbség. De általánosságban a két nemzet nagyon hasonlít egymásra. A magyarok is, ugyanúgy, mint a törökök, Közép-Ázsiából jöttek és a nyugati civilizációt választották. A történelem folyamán a törökök soha nem éltek más népek fennhatósága alatt. Az Oszmán Birodalom bukása után a kis-ázsiai terület három-negyede idegen kézre került, de még ekkor is Mustafa Kemal vezetésével függetlenségi harcot vívott és megalapította a modern Török Köztársaságot. A magyarok stratégiai pozíciójából kifolyólag a történelem folyamán sokszor kényszerültek más nagyhatalmak fennhatósága alá. Ellenben soha nem asszimilálódtak. Nemzeti identitásukat, nyelvüket, szokásaikat megőrizték. Elszántan harcoltak nemzeti függetlenségükért. Természetesen a történelmi múlt nyomot hagyott az embereken. De szerintem a törökök és magyarok között több a hasonlóság, mint a különbözőség.

Ezzel együtt be kell vallanom, hogy Magyarországon megéltem egy olyan helyzetet, ahol a törökök másként cselekedtek volna. A 2000. év júniusában az V. kerületi Petőfi parkban felállítottak egy emlékkövet, melyet Örményországból hoztak. A nagy csendben felállított emlékkő hátoldalán a következő írás olvasható: "A kereszténység örményországi felvételének 1700. és az örmény genocídium 85. évfordulója alkalmából". A magyar illetékesek nem fogadják el azt az állítást, hogy népirtás, szerintük ennek eldöntése a történészek dolga. És ez a helyes. Viszont az V. Kerületi Önkormányzat felhasználásával felállított kövön ott van a valóságnak nem megfelelő "népirtás" kifejezés. A törökök nem engedték volna meg, hogy egy harmadik fél ellenséges és jogtalan propaganda céljára felhasználjon egy polgármestert.

— *Az elmúlt három évben Önnek köszönhetően több török kulturális rendezvény volt hazánkban, a fővárosban és vidéken egyaránt, mint az azt megelőző tíz évben. Személyes aktivitásán túl van-e ennek más oka is?*

Hiszek abban, hogy a kultúrának nagy szerepe van abban, hogy a két nemzet jobban megismerje egymást. Sajnos Magyarországon ha azt mondják, hogy török, még mindig a 3-400 évvel ezelőtti oszmán-török hódoltság időszakára emlékeznek az emberek. Pedig mind ez előtt az időszak előtt, mind pedig utána sokkal hosszabb időszakok voltak, amikor a magyarok és a törökök barátságban és szolidaritásban éltek egymással. Meggyőződésem, hogy mindannyiunk feladata kulturális eseményekkel hangsúlyozni a barátság és testvériség korszakait.

— *A sikeres kulturális tevékenységek közül melyiket tartja a legfontosabbnak?*

Kétségteljesen a könyvkiadást, mert annak maradandó hatása van.

— *Macarlar sizde nasıl izlenimler bıraktı?*

Bizim neslimiz 1956 olaylarının acı hatıraları ile büyüdü. Macar halkının direnişini her zaman sempati ve takdirle andık. 1997 yılındaki resmi ziyaret sırasında ilk kez Macar meslektaşlarımla yakın bir çalışma imkanı buldum ve o zamana kadarki izlenimlerimin tamamının gerçek olduğunu gördüm ve bizzat yaşadım.

— *Türk insanının farklı şekilde yapacağı herhangi birşeyi burada yaşadınız mı?*

Türklerle Macarlar arasında elbette birçok farklar var, ama genelde bu iki ulus birbirine çok benziyorlar. Macarlar da Türkler gibi Orta Asya'dan gelmişler, Batı medeniyetini seçmişler. Türkler tarihte hiç bir zaman başka devletlerin egemenliği altında yaşamamışlar. Osmanlı İmparatorluğu yıkılıp Anadolu'nun ¾'ü yabancı devletler tarafından işgal edildiği zaman dahi Mustafa Kemal'in liderliğinde bağımsızlık mücadelesine girerek modern Türkiye Cumhuriyeti'ni kurmuşlar. Macarlar ise yaşadıkları toprakların stratejik konumu nedeniyle tarihte birçok kez büyük güçlerin egemenliği altında kalmışlar. Ancak hiç bir zaman asimile olmamışlar. Ulusal kimliklerini, dillerini, örf ve adetlerini korumuşlar. Ulusal bağımsızlıkları için yılmadan mücadele etmişler. Bu tarihi geçmişin elbette insan-larımız üzerinde etkileri var. Ben Türklerle Macarlar arasındaki benzerliklerin farklılıklardan çok daha fazla olduğu kanısındayım.

Bununla beraber, Türklerin farklı bir şekilde yapacağı bir şeyi Macaristan'da yaşadığımı itiraf etmeliyim. 2000 yılının Haziran ayında 5. kerületteki Petőfi Parkına Ermenistan'dan getirilen bir taş dikildi. Sessiz sedasız dikilen bu taşın arka yüzünde "Ermeni"lerin Hristiyanlığı kabul edişlerinin 1700. ve Ermeni soykırımının 85. yıldönümü anısına" yazıyor. Macar yetkililer soykırım iddiasını kabul etmiyor, buna ancak tarihçiler karar verir diyorlar. Doğrusu da bu. Ama 5. Kerület Belediyesinin dikilmesine alet olduğu bu taşın üzerinde gerçeklere aykırı "soykırım" sözcüğü duruyor. Türkler bir belediye başkanının üçüncü bir tarafın düşmanca ve haksız propagandasına alet olmasına müsaade etmezdi.

— *Son 10 yılda yapılanlar ölçüsünde, geçen bu üç yılda sizin yardımlarınızla birçok Türk kültür faaliyeti gerçekleşti Macaristan'da, hem başkentte hem de yörelerinde. Sizin özel kişiliğinizin dışında bu etkinlikleri gerçekleştirme nedenleri nelerdi?*

İki milletin birbirini daha iyi tanımasında kültürel faaliyetlerin önemli rolü bulunduğuna inanıyorum. Maalesef Macaristan'da halâ Türk denince bundan 300-400 yıl önceki Osmanlı hakimiyeti dönemi hatırlanıyor. Oysa ondan önce ve sonra Türklerle Macarların birbirine çok yakın oldukları, dostluk ve dayanışma içinde yaşadıkları çok daha uzun süreler var. İşte kültürel faaliyetlerle bu dostluk ve kardeşlik dönemlerini ön plana çıkartmamızın hepimizin görevi olduğu düşüncesindeyim.

— *Bu başarılı kültürel faaliyetlerin hangisi daha önemlidir?*

Hiç tereddütsüz kitap basımı. Çünkü kalıcı bir etkisi var.

— *Orbán Viktor, a Magyar Köztársaság miniszterelnöke az elmúlt évben hivatalos látogatást tett Törökországban. Lenne szíves ezt értékelni?*

Orbán Viktor miniszterelnök hivatalos törökországi látogatása 2000 májusában az első volt 17 évi szünet után és alapjában véve már ezért is fontos. Továbbá azért is, mert a magyar rendszerváltás után 10 hosszú évvel történt. Az 1999-ben NATO taggá vált Magyarország miniszterelnöke olyan szövetséges országot látogatott meg, amely Európában a legerősebb hadsereggel rendelkezik és a hosszan tartó hidegháborús korszak alatt a kommunizmussal szemben az európai értékeket védelmezte. A látogatás folyamán a magyar miniszterelnök és kísérete meggyőződhetett arról, hogy annak ellenére, hogy a lakosság 99 százaléka muszlim vallású, Törökország demokratikus, világi, modern és dinamikus ország. Az a tény, hogy a látogatást követően a magyar miniszterelnök Marokkóba látogatott, nézetem szerint még jobban kiemeli Törökország fontosságát mind politikai, mind gazdasági téren.

— *Hozott-e fordulatot a politikai, gazdasági és kulturális kapcsolatokban a két ország miniszterelnökének 17 év utáni találkozására, illetve több miniszter kölcsönös megbeszélésére?*

Kapcsolatainkat jelentősen fellendítette. Orbán Viktor miniszterelnököt a gazdasági és az oktatási miniszter is elkísérte. A tárgyalásokon kiderült, hogy a két ország közötti kapcsolatok jóval a lehetőségek alatt maradnak. A két ország vezetői megállapodtak abban, hogy felméri a meglévő potenciált. Azt mondhatom, hogy utasítási nyomán több terület mozgásba lendült. Ennek konkrét eredményeit az elkövetkező években fogjuk látni.

— *Három év magyarországi tapasztalatai alapján hogyan összegeznék az eredményeket?*

Magyarországon élvezet dolgozni, mert megvan a lehetőségünk, hogy pozitív dolgokat tehessünk. Az elmúlt három évben fontos előrehaladás történt kapcsolatainkban. Magyarország belépett a NATO-ba és ezzel kapcsolataink más távlatokat nyertek. A közeljövőben Magyarország belép az EU-ba és akkor kapcsolataink még inkább kiszélesednek, és a csúcspontot természetesen Törökország EU-tagságával fogja elérni.

— *Milyen terveik vannak?*

A 2002-es év magyarországi szolgálatom utolsó éve lesz. Ebben az utolsó évben lesz néhány magas szintű hivatalos látogatás, melyek előkészületi munkálatait már most elkezdjük. Kulturális tevékenységünk tovább bővül. Készülünk megünnepelni Kossuth Lajos évfordulóját. Fontosnak tartanám a "Gül Baba Alapítvány" létrehozását. Ez az alapítvány nemcsak a Gül Baba türbe, hanem minden magyarországi török történelmi emlék megóvásával foglalkozni fog. Már két éve szorgalmaztuk ezt, de még nem jutottunk előbbre. Talán a Magyar-Török Baráti Társaság úttörő szerepével létre tudjuk hozni ezt az alapítványt.

Köszönöm a beszélgetést.

F. Tóth Tibor

— *Macaristan Başbakanı Viktor Orbán geçen yıl Türkiye'ye resmi ziyaret yaptı. Bunun değerlendirmesini yapar mısınız?*

Başbakan Viktor Orbán'ın 2000 Mayıs ayında Türkiye'ye yaptığı ziyaret 17 yıl aradan sonra gerçekleşen bir ziyaret olması nedeniyle esasen önemliydi. Macaristan'da rejim değişikliğinden 10 yıl gibi uzun bir süre sonra gerçekleşmiş olması da önemliydi. 1999 yılında NATO'ya üye olan Macaristan'ın Başbakanı bir müttefikini, üstelik Avrupa'da en güçlü orduya sahip olan ve uzun soğuk savaş döneminde Komünizme karşı Avrupa değerlerini savunmuş bir müttefik ülkeyi ziyaret etmiş oldu. Bu ziyaret sırasında Macar Başbakanı ve kendisine refakat eden yetkililer Türkiye'nin, nüfusunun %99 müslüman olmasına rağmen demokratik, laik, modern ve dinamik bir ülke olduğunu gördüler. Bu ziyaretten sonra Macar Başbakanının Fas'ı ziyaret etmesi, gerek siyasi gerek ekonomi bakımından Türkiye'nin önemini bir kez daha ortaya koymuştur sanırım.

— *Ekonomik, siyasal ve kültürel ilişkilerde, 17 yıl aradan sonra gerçekleşen bu ziyaret iki ülkenin Başbakanı ve diğer Bakanların karşılıklı görüşmesi bir değişim yarattı mı?*

İlişkilerimize önemli bir ivme kazandırdı. Başbakan Viktor Orbán'a Ekonomi ve Eğitim Bakanları refakat etmekteydi. Yapılan görüşmelerde iki ülke arasındaki ilişkilerin mevcut kapasitelerinin çok gerisinde kaldığı görüldü. Her iki ülke yöneticileri mevcut potansiyelin değerlendirilmesi üzerinde mutabık kaldılar. Verdikleri talimatlar sonucu birçok alanda hareketlilik başladığını söyleyebilirim. Bunun somut sonuçlarını önümüzdeki yıllarda alacağız.

— *Macaristan'daki üç yıllık deneyimlerinize daya-narak sonuçları değerlendirir misiniz?*

Macaristan'da çalışmak büyük bir zevk, çünkü olumlu işler yapmak imkanına sahipsiniz. Geçen üç yılda ilişkilerimizde önemli gelişmeler gerçekleşti. Macaristan NATO üyesi oldu, ilişkilerimiz yeni bir boyut kazandı. Yakında Macaristan AB'ne katılacak, o zaman ilişkilerimiz daha da gelişecek ve elbette Türkiye'nin de AB üyesi olmasıyla zirveye ulaşacaktır.

— *Geleceğe yönelik planlarınız nedir?*

2002 yılı Macaristan'daki görevimin son yılı olacak. Bu son yıl içinde yüksek düzeyde birkaç resmi ziyaret yapılacaktır. Bu ziyaretlerin hazırlıklarına şimdiden başladık. Kültürel faaliyetlerimiz daha da artacak. Kossuth Lajos'un yıldönümünü kutlamaya hazırlanıyoruz. Önem verdiğim bir konu da "Gül Baba Vakfı"nı kurabilmek. Bu vakıf yalnız "Gül Baba Türbesi" ile değil Macaristan'daki tüm Türk tarihi eserlerinin korunmasıyla ilgilenecek. İki yıldır uğraşıyoruz ama maalesef bir ilerleme kaydedemedik. Belki "Macar-Türk Dostluk Derneği"nin öncü rol oynamasıyla bu vakfı kurabiliriz.

Bana vakit ayırdığınız için teşekkür ederim.

Tibor F. Tóth

Az oszmán-törökök szerencsenapja: augusztus 29.

1520. szeptember 30-án új szultán foglalta el az Oszmán Birodalom trónját: Szulejmán, aki éppen tizedik volt az oszmán uralkodók sorában. Atyjától, a harcias Szelimtől páratlan hatalmat örökölt. Három kontinensre kiterjedő országa másfél millió km²-t tett ki, alattvalóinak száma elérte a 10-12 milliót. Kincstára kimeríthetetlennek tetszett, hadserege vetekedett Európa nagy államainak összesített haderejével, és a verhetetlenség mítosza övezte. A félelmetes armádia Szelim uralkodása (1512–1520) idején a Fekete-tenger vidékén, a Közel-Keleten és a Földközi-tenger keleti medencéjében szinte minden elérhető területet meghódított.

A sikeres keleti hadjáratok felkeltették az Európában állomásozó katonák irigységét, akik ugyancsak részesedni kívántak a nagy háborúkkal együtt járó zsákmányból. Egyre hangosabban követelték a nyugati hódítások felújítását, hiszen azok már Nándorfehérvár 1456. évi, sikertelen török ostroma óta szüneteltek. Kívánságuk nem volt Szulejmán ellenére, aki mind kül-, mind belpolitikai megfontolásokból hajlott arra, hogy ismét az európai hadszíntérre irányítsa hódító gépezetét. Az egységes, keresztény európai politika (a kereszties eszme) szétesett, a pápai tekintély hanyatlott, a Habsburg dinasztia és a francia király pedig ádáz harcba kezdett az európai főhatalomért. Az oszmánok két korábbi nagy ellensége, Velence és Lengyelország a sorozatos kudarcok hatására megtört, és békés szomszédságra törekedett a törökökkel. A vetélytársak meggyengülése és az európai politika megosztottsága olyan alkalmat kínált, amit nem szívesen szalasztott volna el Szulejmán. Az Oszmán-dinasztia hagyományai szintén nyugati kalandokra ösztökölték. A szultánok Konstantinápoly elfoglalása (1453) óta Róma örökösének (a „Harmadik Róma” urainak) tekintették magukat, s már Hódító Mehmed (1451–1481) a római egyetemes világbirodalom feltámasztását tűzte maga elé célul. Mérlegelve az összes körülményt, Szulejmán úgy ítélte meg, hogy rendelkezésére áll az a gazdasági és katonai erő, amellyel a siker reményében vághat neki a Nyugat meghódításának. Ehhez azonban első lépésként el kellett takarítani az útból azt a Magyarországot, amely az elmúlt százharminc évben legfőbb gátja volt a törökök európai előrenyomulásának.

*

A feladat nem látszott túlságosan nehéznek, hiszen a kiváló török kémhálózat jóvoltából a szultán és pasái pontosan tudták, hogy Magyarország a hosszú háborúskodás terhei alatt a végromlás küszöbére jutott. Tudták, hogy egyedül a boszniai határtartományban több török

katonai állomásozik, mint a magyar déli védelmi rendszer összes várában. Lesújtó véleményüket e szavakkal foglalta össze egy határvidéki török vezér: „Az átkozott Magyarország olyan helyzetben és erőben van, hogy azzal egyáltalán nem is kell törődni”.

1521. május 18-án útnak indultak a szultán vezette hadak, hogy véglegesen leszámoljanak az „ösi” ellenséggel. Konkrét céljuk az volt, hogy „Magyarország székhelyéig, Budun (Buda) városáig” vonuljanak. A hadvezetésben járatlan, ifjú uralkodó azonban nehezen tudott dönteni abban a kérdésben, hogy melyik útvonalon törjenek be az országba. A vezírek egy része azt ajánlotta, hogy a Száva-parti Szabácsot foglalják el, majd ott hidat verve a Duna-Száva közti Szerémségen keresztül forduljanak rá a Duna mellett Budáig futó hadiútra. A másik tábor azon a nézeten volt, hogy Nándorfehérvár, a magyar védelmi rendszer legerősebb várának megszerzése nélkül kockázatos lenne a behatolás. A szultán végül az első változat mellett döntött, jöllehet a nagyvezírt a csapatok egy részével elküldte Nándorfehérvár körülzárására.

A szultán előtt vonuló európai hadtest katonái július 7-én egyetlen véres rohammal elfoglalták a parancsnokai által magára hagyott Szabácsot. A kortárs török krónikás így értékelte a vár megszerzésének jelentőségét: „nem csak Magyarország, hanem Nyugat-Európa, sőt az egész a keresztény világ lágyéka átszúrattott”. Időközben megérkezett a szultán is, és elrendelte, hogy sietve építsenek hidat a Száván, hogy a Nándorfehérvárról ide rendelt haddal egyesülve a terv szerint észak felé hatoljon be Magyarországra.

A természet azonban közbeszólt: a megáradt Száva elmosta a frissen elkészült hidat. A szultán kénytelen volt lemondani a magyarországi betörésről, s a legalább ötvenezer főre rúgó derékhaddal maga is Nándorfehérvár alá vonult. Az összesen valami 700 katonából és egy-két ezer városi polgárból álló védősereg szinte reménytelen helyzetben várta az ostromot. *Bánjaik* (egyikük az ekkoriban még kiskorú Török Bálint volt, Gárdonyi halhatatlan regényének és további augusztus 29-ék főhőse) őket is sorsukra hagyták; külső segítségre sem számíthattak, mivel a királyi sereg gyülekezése nagyon lassan haladt. A nádor ugyancsak késlekedett, őt a saját lakodalma foglalta le egészen július végéig.

Mindezek ellenére a védők majd egy hónapon át kitartottak. Ám amikor a törökök felrobbantották a fellegrvár legfontosabb védművét, a Kőles bástyát, és az egyik vicebán árulása folytán elfogták a királyhoz küldött hírvivőjüket, kilátástalannak ítélve sorsukat, szabad elvonulás fejében feladták a várat. 1521. augusztus 29-én délben, amikor megkondultak a harangok a tö-

rökellenes harcra emlékeztetve, az őrsegből megmaradt 72 katonája és hozzátartozói kivonultak a vár kitárt kapuján.

Az „első” augusztus 29. eredményei óriási boldogsággal töltötték el a szultán szívét. Igaz, nem sikerült egy lendülettel lerohanni Magyarországot, mégis élete első nagy diadalát aratta e napon. Megszerezte az ország biztonságának kulcsát, Magyarország tárva-nyitva állt csapatai előtt. Ráadásul olyan várat vett be, amely alkalmas volt arra, hogy a következő évtizedekben, sőt századokban a birodalom balkáni uralmának egyik legfőbb támaszpontja legyen. (El is keresztelték a „hit-harc házának”, jóllehet a mindennapokban jobbára Belgrád vagy Magyar Belgrád néven emlegették.) Nem csoda hát, ha a szultán örömeiben azt a nagyúri gesztust is megengedte magának, hogy a legyőzöttek életben maradt vezetőit kaftánokkal (díszköpenyekkel) ajándékozta meg. A gondolat, hogy augusztus 29. számára szerencsenap lesz, s hogy a vitézül harcoló ellenfél megbecsülése csak növeli a győzelem fényét, valószínűleg ekkor vert gyökeret a nagyravágyó uralkodó lelkében.

*

A mámoros pillanatokban Szulejmán nem gondolta, hogy fél évtizedbe is beletelik, mire ismét Magyarországra jöhet befejezni az 1521-ben félbemaradt vállalkozást. Csak 1525 végére sikerült úrrá lennie a birodalomban felgyülemlett gondokon, s ekkor adhatta ki a parancsokat az újabb magyarországi invázió előkészítésére. Az alapos szervezés jóvoltából szokatlanul korán, 1526. április 23-án indulhatott el fővárosából, hogy végleg leszámoljon a magyar királlyal. A kor mércéi szerint hatalmas sereg kísérte: fegyverforgatásra alkalmas katonáinak száma meghaladta a 60 ezret. A kíséret vezetői személyekkel, állatokkal és poggyással tovább duzzadt tömeg az 1000 km-es utat bő két hónap alatt megtéve június 30-án Nándorfehérvár alá ért.

Magyarország még az 1521. évinél is kétségbe ejtőbb helyzetben várta a török támadást. A török határvidéki csapatok az elmúlt öt évben a boszniai Jajca és a dalmáciai Klissza kivételével elfoglalták az első magyar védelmi vonal összes erősségét. A második vonal várai felkészületlenül, szervezetlenül néztek a török rohamok elé. Az ország irányítói belső pártharcokkal voltak elfoglalva, a király az elmúlt évek centralizációs kísérletei dacára kiszolgáltatottabb, pénztelenebb volt, mint valaha. A szultán indulásának másnapján tartott országgyűlésen ugyan határozatokat fogadtak el a védelmi előkészületekről, és II. Lajos segítséget kért a nyugati országoktól is, de a magyar sereg táborba szállítását csak július 2-ára tűzték ki. Sereg és pénz híján a magyar hadvezetés elszalasztotta az alkalmat, hogy megakadályozza a szultáni had átkelését a Száván Nándorfehérvárnál. Így a törökök akadálytalanul vonulhattak a Dunához, ahol egymás után foglalván el a másod-

dik vonal kulcsfontosságú várait, augusztus 14-én elérték a Drávát.

A magyarok felkészülése egyre csúszott, a király csak július végén indult el Budáról, és augusztus 6-án, jó egy hónapos késéssel érkezett meg a tolnai gyülekezőhelyre. Míg a magyar hadvezetés tanácskozott és vitatkozott, elmulasztotta az utolsó lehetőséget is, hogy a természet erőit kihasználva a drávai átkelőnél vagy a fölötte húzódó Karasica mocsaránál állítsa meg a török had előrenyomulását. Így aztán a mohácsi haditanácskozásokon – talán kompenzációképpen, nem hallgatva a józanabb hangokra – olyan határozat született, hogy nem várják be a táborba igyekvő erősítéseket (pl. Szapolyai János erdélyi vajda csapatait), hanem a huszonöt ezer fős magyar sereg a mohácsi síkon augusztus 29-én megütközik a többszörös túlerőben lévő törökökkel.

Amikor a török sereg elővédjei augusztus 29-én megérkeztek ahhoz a teraszhoz, amely a mohácsi síkot délről szegélyezi, jól láthatták, hogy lent a magyarok két oszlopban, harcra készen várakoznak. Tomori Pál, a magyar sereg fővezére – képletesen szólva – éppen erre a magaslatra építette a haditervét. Azt tervezte, hogy a fentről rendetlenül leözönlő törököket részenként támadja és semmisíti meg, mert így elkerülheti, hogy a török sereg egészével kelljen megütköznie. Délután három óra tájban Tomori jelére a magyar jobbszárny lovasai rohamra indultak. Sikerült szétzilálniuk a ruméliaiak sorait, de a török ágyúsok és a felfejlődő janicsárok gyilkos tüzével szemben sem ők, sem a közben támadásba lendülő második magyar oszlop nem tudott megállni. Mire a magyar gyalogság is a törökök közelébe ért, a lovasság lényegében elveszítette a küzdelmet. A magyarokon teljes zűrzavar lett úrrá, a vezérlet megszűnt, s aki tehetett, a futásban keresett menedéket. Eközben az akindzsik oldalba kapták a hátrább állókat, betörték a magyar táborba, és iszonyatos öldöklést rendeztek.

Mire leszállt az est, a nemrég még olyannyira reménykedő magyar seregből legalább 15 ezren feküdtek holtan a csatatéren. A számos főméltóságon kívül odaveszett a király is, aki főrendű őrzői (többek között a már nagykorú Török Bálint) által méltatlanul magára hagyatva a Csele-patak mocsarába fulladt. Időközben eleredt az eső, a törökök mégis egészen éjfélig nyeregben maradtak, mert újabb ellenséges sereg támadásától tartottak. Csak ekkor hitte el Szulejmán, hogy a magyaroknak nincs több katonája, hogy az újabb augusztus 29. meghozta számára a magyar királyság feletti döntő győzelmet.

Hogy mennyire fontosnak tartotta ezt az eseményt, arra egy jóval későbbi cselekedete szolgál bizonyítékkal. 1543-ban sok egyéb vár mellett elfoglalta Székesfehérvárt, a magyar királyok koronázó és temetkező városát is. Az első muszlim istentisztelet alkalmával megte-

(Folytatás a 6. oldalon!)

kintette a királysirokat, és meglepő, nagyvonalú gesztussal úgy rendelkezett, hogy Mohácson legyőzött ellenfele, II. Lajos sírjára díszes selyemleplet terítsenek. Ahogy Nándorfehérvárott az ajándék kaftánokkal, úgy Fehérvárt az ajándék lepellel kívánta tudtul adni: nem akárhány felett aratott fényes diadalt.

*

Szulejmán 1526-ban látszólag elmulasztotta kihasználni győzelmét. Bár szeptemberben bevonult Budára, onnan hirtelen visszafordult, és elhagyta a teljesen kiszolgáltatott országot. Döntése azonban csak első ránézésre hiba, mert alapos megfontolások húzódtak meg mögötte. Buda vára olyan rossz állapotban volt, hogy abban, a legközelebbi török vonalaktól több száz kilométer távolságban, védősereget hátrahagyni házárdjáték lett volna. Másrészt a szultán és jó barátja, Ibrahim nagyvezír a sikerek hatására új, még merészebb koncepciót alakított ki. Úgy látták, nem érdemes vesződniük a széthullott Magyarország megszállásával. Ehelyett egyenesen a szomszédos nagyhatalom: a magyar királlyá is választott Habsburg Ferdinánd birodalma ellen fordulnak, s ha azon is átgázolnak, Magyarország újabb hadjáratok nélkül, szinte magától az ölükbe hull majd. Hogy a nyugatra vonuló seregek felvonulási útját és ellátását biztosítsák, szövetséget kötöttek a török segítségért folyamodó Szapolyai Jánossal, akit azonban az oszmán hadjáratok sikere után azonnal ejteni kívántak.

A Bécs elfoglalására indított 1529. és 1532. évi hadjáratok során kiderült, hogy a szultán alaposan túlbecsülte erőit.

Az oszmán sereg páratlan teljesítményt nyújtva Bécsig, illetve Ausztria határáig masírozott, ám tartós és eredményes hadműveletekre ilyen távolságban már nem volt képes. 1532-ben az is világossá vált, hogy a Habsburgok a német birodalomra támaszkodva képesek megfelelő erőket mozgósítani, ha az oszmánok a törzsterületeiket fenyegetik. Ráadásul röviddel a nyugati kudarcok után az oszmán állam óriási erőket kényszerült bevetni a perzsi és a földközi-tengeri fronton. Így a törökök Magyarországon továbbra is fenntartották Szapolyai törökbarát kormányzatát, és átmenetileg belenyugodtak abba is, hogy ténylegesen az ellenkirály, Ferdinánd király uralkodjék az ország egy részén.

Az 1530-as évek végére azonban szultáni udvar számára nyilvánvalóvá vált, hogy Magyarországon nem érdemes fenntartani tovább ezt a felemás, minden szempontból ingatag hatalmi struktúrát. A nyugati országrészben szilárdan tartotta magát Habsburg Ferdinánd, Szapolyai pedig erőtlennek bizonyult ahhoz, hogy számottevően növelje az oszmánoktól függő országrész területét. Nem sikerült hatékony török-pártot kreálni Magyarországon, s az ország erőforrásait az oszmán hadsereg szolgálatába állítani. Így aztán a

szultáni udvarban az 1530-as években egyre többen és többen sürgették Magyarország közvetlen megszállását, állítván, hogy a hűbéres Magyarország „segélyezése”, „megvédelmezése” jóval többbe kerül, mintha oszmán tartománnyá alakítanák át. Miután meghalt János király, Ferdinánd király pedig sereget küldött Buda elfoglalására (1540 nyara és ősze), a szultáni udvar elhatározta, hogy felszámolja a Szapolyai-országrész korlátozott önállóságát is, elfoglalja Budát, az ország középső és keleti felét pedig a birodalomhoz csatolja. A magyar székvárosban előretolt bázist alakít ki, s az ellátási vonalakat lerövidítve a következő években újra megpróbálkozik Bécs elfoglalásával.

Ezt a tervet 1540 ősztől a szultán folyamatos alakoskodással igyekezett valóra váltani. Adó ellenében színleg elfogadta a csecsemő János Zsigmondot Szapolyai János örökösének, s a következő év nyarán személyesen indult Magyarországra, hogy, úgymond, az új király uralmát megszilárdítsa. Menet közben török segédcsapatokat küldött a Ferdinánd serege által körülrzárt, és a Szapolyai párt vezérei, Fráter György és Török Bálint irányításával védelmezett Buda felmentésére. A magyar-török szövetséges erők 1541. augusztus 21–23. között a Gellért-hegy körül vívott véres ütközetben tönkrementek és megfutamították az ostromló csapatokat. Mire augusztus 26-án Szulejmán Buda alá ért, már semmi tennivalója nem akadt, és eljátszhatta a város felszabadítójának szerepét. Táborát Óbudán ütötte fel, és úgy tett, mint aki Bécs ellen készülődik. Pedig szakértői már jó egy hete papírra vetették azokat az elgondolásokat, amelyek szerint a török csapatok elfoglalják a fővárost és az ország több más, fontos központját (biztosítva ezzel a középső és a keleti országrész, beleértve Erdély török birtoklását), a Szapolyai-párt vezéreit pedig kivétel nélkül elfogják. Az óbudai tanácskozásokon azonban a szultán megmászította a terv néhány pontját. A főemberek közül csak a legveszélyesebbnek tartott Török Bálint kiiktatását határozta el (aki immár harmadszor is lényeges szerepet kapott Szulejmán augusztus huszonkilencedikéiben!), továbbá azt, hogy ideiglenesen Erdélyt János Zsigmond (valójában gyámja, Fráter György), a Temesközt pedig Petrovics Péter, Szapolyai egykori bizalmasának gondjaira bízva (mindaddig, amíg Béccsel nem végez). Időközben (augusztus 28-án) felüzent a várban tartózkodó Izabella özvegy királynénak, hogy küldje el hozzá a kis királyfit, mert látni akarja. A tisztelgő látogatás idején a királyi gyermeket kísérő magyar tanácsurakat a Gárdonyi regényéből jól ismert módon lefogták, miközben a janicsárok és a testőrség alakulatai, mintha csak a vár nézegetésére jöttek volna, alattomban megszállták Budát. Így lett a mindhárom augusztus 29-ért felelős Török Bálintból haláláig török rab, a magyar székvárosból pedig török tartományi székhely, a magyarországi török hódoltság fővárosa száznegyvenöt éven át.

Noha írott forrás nem szól róla, az elmondottak fényében nem lehet kétséges, hogy Szulejmán tudatosan időzítette augusztus 29-re a nagy cselt. Bár a muszlimok másféle időszámítást, másféle naptárt használnak, a török államigazgatásban nemcsak ismerték, hanem részlegesen használták is a keresztény időszámítás egyes elemeit. Az adózás és a hadakozás például sok szállal kapcsolódott Szent György és Szent Deme-ter napjához. Keresztelő Szent János feje vételének napja, amely éppen augusztus 29-re esett, szintén nem volt ismeretlen számukra. Ezt a keresztény szentet a muszlimok is nagy tiszteletben tartották, sírját mind-máig megőrizték a damaszkuszi omajjád nagymecset-ben, amelyet a neki szentelt templomból alakítottak át. 1453 után Keresztelő Szent János jobb felkarja és koponyája (sok más keresztény ereklyével és bizánci császári jelvénnel együtt) a Konstantinápolyt meghódító Mehmed szultán kincstárába került, akiről feljegyezték, hogy időnként gyertyát gyújtott előttük csodálata jeléül. Igaz, fia, II. Bajezid politikai megfontolásokból a szent kezét 1484-ben a rodoszi lovagoknak ajándékozta, akik azt 1523-ban, az őket legyőző Szulejmán engedélyével, magukkal vitték Ciprusra. A sziget 1571. évi török elfoglalása után azonban az ereklyét visszavitték az oszmán uralkodók kincstárába, amelynek látványosságai között ma is megtekinthető. A bizánci uralkodói hagyományokat számon tartó s azok nem egy elemét továbbvivő szultánok azt is nyilvánvalóan tudták, hogy a Keresztelő Szent János ujját tartalmazó ereklyetartót a bizánci császárok koronázásakor használták.

Biztosra vehetjük, hogy amikor Szulejmánnak Budára érkezése után és a foglalásra készülve tudomására hozták, hogy hol is jár a keresztények naptára, eszébe ötlöttek 1521. és 1526. diadalmas augusztus huszonkilencedikéi. Szinte magától kínálkozott, hogy azt az akciót, amellyel végre megkoronázza húsz évvel ezelőtt elkezdett vállalkozását, az első nagy győzelmeivel azonos napon, a keresztény szent fejevétételének napján hajtsa végre, külön is megalázva ezzel a hitetlen magyarokat. Ez a következtetés már csak azért is valószínű, mert láttuk, hogy a nagy hódítónak volt érzéke a szimbolikus politizáláshoz. Mivel 1541. augusztus 29. már a harmadik volt e nevezetes dátumok sorában, akaratlanul is a teljesség, a befejezettség érzését keltette Szulejmánban.

*

Augusztus huszonkilencedikének mágikus erejéből nemcsak Szulejmán, hanem késői utódai is meríteni igyekeztek. A harmadik nagy győzelem után 145 évvel, 1686 augusztusában a török Buda védői soha nem látott szorongattatástól szenvedtek. Ez év június közepe óta hatalmas keresztény hadsereg ostromolta rendkívüli elszántsággal a várat. Augusztus végnapjaira a vár falainak jó része romokban hevert, az eredetileg 10 ezer fős védősereg kétezer

főre apadt, és végveszélybe került. Szulejmán nagyvezír (sorsszerűnek is mondhatnók, hogy éppen a nagy szultán névrokona!) már hetekkel korábban megérkezett felmentő seregével, de minden kísérlete, hogy tehermentesítse a védőket és utánpótlást juttasson be a várba, kudarcba fulladt. A törököknek csak egyetlen reménységük maradt: augusztus 29. A jeles nap hajnalán két, egyenként három főtől álló lovas janicsár csapat indult rohamra, hogy átvágja magát az ostromlók sáncain, s hogy segítséget vigyen az összeomlás szélén álló várbelieknek. Vakmerő vállalkozásuk azonban, amelyet az életfogytig járó zsold reményében vállaltak, balul ütött ki: mindössze pár katona jutott át és mászta meg a Viziváros falát, mivel a keresztények tömött sorain, a szekerek ezerein és a mindenfelől támadó lovas ezredek tömegein áthatolni lehetetlenség volt.

Négy napra rá, szeptember 2-án elesett Buda, az „iszlám erős védőgátja”, s hamarosan a magyarországi török uralom is örökre véget ért. Talán minden másként alakul, ha 1686-ban az augusztus 29-i szerencsenap valóban szerencsét és nem balszerencsét hozott volna a törököknek.

Fodor Pál

Tudományos konferencia

Félhold és kereszt címmel tudományos konferenciát rendeztek a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtárban 2001. októbert 17-én. A vendégeket Fodor Péter főigazgató köszöntötte, majd ezt követően a konferenciát Ender Arat, a Török Köztársaság magyarországi rendkívüli és meghatalmazott nagykövete, illetve Schiffer János Budapest Főváros főpolgármester-helyettese nyitotta meg. A konferencia levezető elnöke Dávid Géza, az ELTE BTK Török Filológiai Tanszékének vezetője volt. A konferencián a következő előadások hangzottak el:

Fodor Pál: Augusztus 29-e a törökök szerencsenapja,

Hegyi Klára: Törökök és balkániak a hódoltságban,

Kakuk Zsuzsa: Török jövevényszavaink jelentésmódosulása,

Gerő Győző: Buda és Pest török építészeti emlékei,

Szendrei Janka: Az isztambuli antiphonale,

Sudár Balázs: Katona-költők a 16. századi hódoltságban,

Tasnádi Edit: A török irodalom Magyarországon.

Részt vett a konferencián Gökçin Yalçın, a Török Köztársaság Kulturális Minisztériuma Könyvtári Főigazgatóságának vezetője is.

Öccellenciája Ender Arat örökbe fogadta az Isztambuli Antifonálának a könyvtár tulajdonában lévő fakszimile példányát.

A konferencia után fogadásra került sor, majd a vendégek megtekinthették a Budapest gyűjtemény könyvtárkaszáinak válogatott metszeteiből álló kiállítást, amelyet Szabó Ágnes és Papp Miklós állított össze. A kölcsönzött tárgyakat az Iparművészeti Múzeum és a Magyar Nemzeti Múzeum bocsátotta rendelkezésre.

A rendezvény végén koncertet hallhattak a vendégek: előbb a Canlar együttes játszott 16. századi török zenét, majd Kobzos Kiss Tamás Aşik Veysel dalokat adott elő.

Osmanlı Türklerinin uğurlu günü: 29 Ağustos

30 Eylül 1520'de Osmanlı İmparatorluğu tahtına, Osmanlı hükümdarları arasında tam onuncusu olarak yeni bir sultan oturdu: Sultan Süleyman. Babası savaştan Sultan Selim'den eşsiz bir hakimiyet ona miras kalmıştı. Üç kıtaya yayılan ülkesi bir buçuk milyon km² idi, tebaası 10-12 milyonu buluyordu. Hazinesi tükenecek gibi değildi, ordusu büyük Avrupa devletlerinin ordularının tümüyle boy ölçüşebilir güçteydi ve yenilmezliği efsaneleşmişti. Selim'in hükümdarlığı sırasında (1512-1520) müthiş ordusu Kara Deniz dolaylarında, Yakın Doğu'da ve Akdeniz'in doğu havzasında ulaşılabilir hemen de bütün bölgeleri ele geçirmişti.

Başarılı Doğu seferleri Avrupa'da karargâh kurmuş olan askerlerin hasedini körüklüyor, büyük savaşların sonucu olan ganimetlerden onlar da pay almak istiyordu. Böylece, 1456 yılında Türk ordusunun başarısız Belgrat kuşatması üzerine ara verilen Batı seferlerinin yenilenmesini gittikçe daha yüksek sesle talep ediyorlardı. Bu istekleri Kanunî Süleyman'a zıt da düşmüyordu; zira kendisi de, hem iç hem de dış politik mülâhazayla istilâ mekanizmasını yine Avrupa savaş alanlarına yöneltmeye meylediyordu. Birömek Hristiyan Avrupa politikası (Haçlılar ülküsü) dağılmış, papanın itibarı yozlaşmış, Habsburg hanedanı ve Fransız kralı ise Avrupa'da baş iktidar olmak amacıyla savaşa girişmişti. Osmanlıların önceki iki büyük düşmanı Venedik ile Lehistan'ın direnci sürekli başarısızlıkların etkisiyle kırılmış ve Türklerle barış içinde komşuluğa gayret etmeyi yönelmişlerdi. Rakiplerin zayıflaması ve Avrupa politi-kasının bölünmüşlüğü öyle bir fırsat yaratmıştı ki, Sultan Süleyman bunu pek kaçırmak istemezdi. Osmanlı sülâlesinin gelenekleri de Batı'da maceralara özendiriyordu. İstanbul'un fethinden (1453) hemen sonra Fatih Sultan Mehmet (1451-1481) evrensel Roma dünya imparatorluğunu canlandırmayı kendisine hedef edinmişti ve halefleri de kendilerini Roma'nın mirasçıları ("Üçüncü Roma" hükümdarları) sayıyorlardı. Kanunî Süleyman bütün koşulları değerlendirerek, başarı umuduyla Batı'yı fethetmeye girişmek için gerekli ekonomik ve askerî güce sahip olduğu sonucuna vardı. Fakat bunu yapabilmek için ilk adım olarak, geçen 130 yıl boyunca Türklerin Avrupa'da ilerlemelerine engel olan Macaristan'ı yolu üzerinden kaldırmak gerekiyordu.

*

Bu iş pek zor görünmüyordu. Zira mükemmel Türk casus şebekesi sayesinde padişah ve paşaları Macaristan'ın uzun süren savaşların yükü altında kesin çöküşün eşiğine vardığını çok iyi biliyorlardı. Sadece Bosna serhaddinde konuşlanmış olan Osmanlı askerlerinin, Macaristan'ın güney savunma sistemindeki bütün kalelerdekinden daha fazla olduğunu da biliyorlardı. Bir sınır bölgesi veziri, görüşünü şu aşağılayıcı sözlerle dile getirmişti: "Melun Macaristan'ın durumu ve gücü öyle ki, bununla hiç ilgilenmeye değmez".

Sultanın yönetiminde ordular "ezeli" düşmanın kesinlikle hesabını görmek üzere 18 Mayıs 1521'de sefere çıktılar. Somut hedefleri, "Macaristan'ın başkentine, Budin şehrine kadar" ilerlemektir. Ne var ki henüz sefer tecrübesi olmayan genç hükümdar, hangi yoldan Macaristan'a girecekleri konusunda bir türlü karar veremiyordu. Vezirlerin bir kısmı, Sava kıyısındaki Böğürdelen'i (Szabács) ele geçirmelerini ve orada köprü kurduktan sonra, Tuna-Sava arasındaki Sirem üzerinden geçip, Tuna boyunca Budin'e kadar giden askerî yoldan yürümelerini öneriyordu. Diğer gruptakiler ise, Macar savunma sisteminin en güçlü kalesi Belgrat ele geçirilmeden ülkeye girilmesinin rizikolu olacağı görüşündeydi. Sonunda Sultan Süleyman, muhasara amacıyla birliklerin bir kısmını sadrazamla birlikte Belgrat'a göndermekle beraber gene de birinci şıkkı seçti.

Sultanın önünde ilerleyen Rumeli ordusunun askerleri Temmuzun 7'sinde komutanları tarafından terk edilen Böğürdelen'i tek bir kanlı akınla işgal ettiler. Çağdaş Osmanlı müverrihi bu kalenin fethinin önemini şu sözlerle vurguluyordu: "...yalnız Macaristan'ın değil, fakat Batı Avrupa'nın, hatta tüm Hristiyan dünyasının böğürü delindi." Bu arada oraya varan padişah, Belgrat'tan buraya gelmesi talimatını alan ordu ile birleşerek tasarlandığı gibi kuzey yönünde Macaristan'a girebilmeleri için Sava üzerinde acele köprü kurulması emrini verdi.

Fakat işinin içine doğa karıştırdı, Sava taşı ve taşan sular yeni tamamlanan köprüyü yıkıp götürüverdi. Sultan Süleyman Macaristan'a girmekten vazgeçmek zorunda kaldı ve en azından elli bin kişilik aslı kuvvetiyle o da Belgrat üzerine yürüdü. Toplam 700 askerle bir iki bin kadar şehir halkından oluşan savunma kuvveti umutsuzluk içinde kuşatmayı beklemeye koyuldu. *Ban*'ları (bir tanesi, Géza Gárdonyi'nin "Eğri yıldızları" adlı ölümsüz romanının ve diğer 29 Ağustosların baş kahramanı, o sıralarda henüz ergin olmamış yaştaki Bálint Török idi), onları da yazgıları ile baş başa bırakmışlardı ve krallık ordusunun toplanması pek yavaş yürüdüğünden dışardan yardım görmeyi de pek hesaba katamazlardı. Öte yandan *nádor* (kraldan sonra en yüksek rütbe sahibi) de gecikmişti, zira o Temmuz sonuna kadar kendi düğünüyle meşguldü.

Bütün bunlara rağmen muhafazada olanlar hemen de bir ay dayandılar. Fakat Osmanlılar kalenin en önemli savunma birimi olan Köles (Köleş) burcunu havaya uçurunca, ayrıca bir *ban* yardımcısının da ihaneti sonucunda kralla gönderdikleri haberci de yakalanınca, geleceklerini tamamen umutsuz bulduklarından, serbestçe uzaklaşabilmelerine karşılık kaleyi teslim ettiler. 29 Ağustos 1521'de öğleyin çanlar Türklere karşı savaşın anısına çalmaya başlayınca, muhafızlardan geride

kalan 72 asker ve yakınları açılan kapılardan çıkarak kaleyi terk ettiler.

"İlk" 29 Ağustos'un sonuçları Sultanı saadete boğdu. Gerçi bir hamlede Macaristan'ı istilâ etmeyi başaramadı ama, gene de o gün hayatının ilk büyük zaferini kazandı. Bu zaferle ülke güvenliğinin anahtarını ele geçirdi, birliklerinin önünde Macaristan'ın kapıları ardına kadar açıldı. Üstelik, gelecek on yıllarda, hatta yüz yıllar boyunca imparatorluğun Balkan'larda hâkimiyetinin başta gelen üssülerinden biri olabilecek bir kaleyi ele geçirmiş oldu. (Nitekim günlük dilde daha çok Belgrat ya da Macar Belgrat'ı adıyla anıldığı halde, buraya *darülcihad* adını verdiler.) Elbette Sultan Süleyman'ın, duyduğu sevinçten kaynaklanan ve padişaha yaraşır bir jestle, yenilgiye uğratılanların hayatta kalan önderlerine birer kaftan hediye etmesine şaşmamak gerek. 29 Ağustosun kendisi için uğurlu gün olacağı ve kahramanca savaşan hasmın takdir görmesiyle zaferin daha bir ışıyacağı düşüncesi, ihtiraslı hükümdarın gönlünde muhtemelen o zaman kök saldı.

*

Sultan Süleyman, sermestlik anlarında, 1521'de yarıda kalan teşebbüsünü bitirmek üzere Macaristan'a gelene kadar hatta beş yıl bile geçebileceğini düşünmemişti. Ancak 1525 yılı sonlarında, imparatorlukta biriken tedirginliklerin üstesinden gelince, Macaristan'a yeni bir istilâ seferi için hazırlığa girişilmesi emrini verdi. Titiz örgütlenme çalışmaları sayesinde çok daha erkenden, 23 Nisan 1526'da Macar kralıyla son defa hesaplaşmak üzere payitahttan yola çıktı. Zamanın ölçülerine göre muazzam boyuttaki orduda eli silah tutan askerlerin sayısı 60 bini geçiyordu. Yardımcı müstahdemle, hayvanlarla ve yüklerle daha da büyüyen ordu 1000 km yolu rahatça iki ay içinde alarak 30 Haziran'da Belgrat'a ulaştı.

Osmanlı saldırısını Macaristan 1521 yılındakine kıyasla daha da umutsuzluk içinde bekliyordu. Sınır bölgesindeki Türk birlikleri geçen beş yıl içinde, Bosna'daki Yayça ile Dalmaçya'daki Klis (Klissa) hariç, birinci Macar savunma hattındaki bütün muhkem mevkiileri ele geçirmişti. İkinci savunma hattındaki kaleler Türk akını karşısında hazırlıksızdı ve örgütlenmiş değildi. Ülke yöneticileri taraflar arasındaki iç kavgalarla meşguldü; kral, son yıllardaki merkezileştirme çabalarına rağmen her zamankinden daha da bağımlı halde, daha da parasızdı. Sultanın sefere çıkmasından bir gün sonra

yapılan asılzadeler kurultayında savunma amacıyla ön hazırlıklar konusunda her ne kadar karar alındı ve II. Lajos batılı ülkelerden yardım istediye de, Macar ordusunun karargâh kurması için ancak 2 Temmuz günü tespit edilmişti. Ordunun eksikliği ve parasızlık yüzünden Macar kumandanlığı düşman birliklerinin Belgrat'ta Sava nehrini geçmesini önleme fırsatını kaçırdı. Böylece Osmanlı ordusu engelle karşılaşmadan Tuna'ya yürüdü, ikinci savunma hattının kilit noktası önemindeki kalelerini birbiri ardına ele geçirerek 14 Ağustos'ta Drava nehrine ulaştılar.

Macarların hazırlanması giderek gecikmişti, kral ancak Temmuzun sonunda Buda'dan hareket etti ve bir aylık bir gecikmeyle 6 Ağustos'ta Tolna'daki karargâh yerine varabildi. Macar komutanlığı danışmalar ve tartışmalar arasında, son olanağı da, yani doğanın gücünden yararlanarak Drava geçidinde ya da daha yukarıdaki Karasica bataklığında Türk kuvvetlerini durdurma fırsatını da kaçırdı. Bunun üzerine, Mohács'taki harp şurası toplantısında – belki de denkleştirme amacıyla ve sağduyulu seslere de kulak asmadan – karargâha varmaya gayret eden takviye kuvvetlerini (örneğin Erdel voyvodası olan János Szapolyai'nin birliklerini) bek-

lemeden, 25 bin kişilik Macar ordusunun Mohács ovasında kat kat daha üstün sayıdaki Türk ordusu ile 29 Ağustos'ta savaşa kalkmasını kararlaştırdılar.

29 Ağustos'ta Osmanlı ordusunun öncüleri Mohács ovasının güneyindeki terasa vardıklarında, aşağıda Macarların iki sıra halinde savaşa hazır beklediklerini gördüler. Macar ordusunun başkomutanı Pál Tomori – tasvirî olarak – savaş planını tam da bu terasa dayandırmıştı. Planına göre, yukarıdan düzensiz olarak incek Türklere bölüm bölüm hücum ederek onları imha edecekti, zira böylelikle Türk ordusunun tümüyle çarpışmaktan kaçınabilecekti. Öğleden sonra saat üç sularında Tomori'nin işareti üzerine Macar kuvvet-

lerinin sağ kanadındaki süvariler hücumla geçtiler. Rumelililerin saflarını dağıtmayı başardılar ama, Osmanlı topçularının ve saflarını bağlayan yeniçerilerin korkunç ateşi karşısında ne onlar, ne de bu arada hücumla geçen ikinci Macar kolu dayanabildi. Macar piyadeleri de Türklerin yakınına eriştiklerinde süvariler esas olarak çarpışmayı kaybetmişlerdi. Macarlar tam hezimete uğradı, kumanda son buldu ve yapabilenler kurtuluşu kaçmakta aradı. Bu

SULTAN SÜLEYMAN

arada akıncılar daha geride duranlara yandan daldılar, Macar karargâhını ele geçirerek korkunç bir kıyıma giriştiler.

Akşam hava kararmaya başladığında, az önce umut dolu Macar ordusundan en az 15 bin kişi artık savaş meydanında can vermiş yatıyordu. Hayatını kaybeden pek çok soyludan başka, aristokrat koruyucuları (ve aralarında artık ergin yaşa gelmiş Bálint Török) tarafından hak etmediği şekilde terk edilen kral da Csele çayı bataklığında boğulmuştu. Arada yağmur yağmaya başladıysa da Osmanlılar yeniden düşman birliklerinin saldırıya geçmesinden çekindiklerinden, gece yarısına kadar atlarından inmediler. Macarların başka askeri olmadığına, yeni bir 29 Ağustosun kendisine Macar krallığı karşısında kesin zafer kazandırdığına Sultan Süleyman ancak o zaman inandı.

Bu olayı ne derecede önemli saydığını, çok daha sonraki bir davranışı kanıtlıyor. 1543'de başka birçok kaleyle beraber, Macar krallarının hem taç giydikleri, hem de gömüldükleri Székesfehérvár (İstolni Belgrat) kentini de işgal etmişti. Zafer ibadeti dolayısıyla kral mezarlarını da dolaşırken, şaşkınlık uyandıran hoşgörülü bir jestle, Mohács'ta yenilgiye uğrattığı hasmı II. Lajos'un mezarının üstüne bezekli bir ipek örtü serilmesi emrini verdi. Belgrat'ta hediye kaftanlarla olduğu gibi Székesfehérvár'da da hediye örtüyle şunu ifade etmek istiyordu: Parlak zaferlerini alelade kişiler karşısında kazanmış değildi.

*

Sultan Süleyman 1526'da zaferinden yararlanma fırsatını kaçırmış görünüyordu. Gerçi eylülde Buda'ya girdi ama, oradan ansızın geri döndü ve tamamen çaresiz kalmış ülkeyi terk etti. Fakat bu kararı ancak ilk bakışta hataymış gibi geliyordu, zira iyice irdelenmiş düşüncelere dayanıyordu. Buda kalesi öyle kötü durumdaydı ki, en yakın Osmanlı hattından yüzlerce kilometre uzakta olan bu kalede geriye savunma kuvveti bırakmak düpedüz kumar oynamak olurdu. Öte yandan padişahın yakın dostu sadrazam İbrahim paşa zaferlerin etkisiyle daha cüretkâr yeni bir konsepsiyon oluşturmuştu. Zaten parçalanmış olan Macaristan'ın işgaliyle uğraşmaya değmeyeceği görüşündeydiler. Bunun yerine doğrudan doğruya komşu büyük devlete, Macar kralı da ilân edilen Habsburg Ferdinand'a karşı cephe alacaklardı ve onu da çiğneyip geçtikleri takdirde, yeni bir sefere gerek kalmadan Macaristan âdetâ kendiliğinden olmuş armut gibi ellerine düşecekti. Batıya doğru ilerleyen ordularının sefer yolunu güvence altına almak ve askerlerin iâsesini sağlamak amacıyla Türklerin yardım etmesi için başvuran János Szapolyai ile anlaştılar; fakat Osmanlı seferlerinin başarısından hemen sonra onu iktidardan düşürmeyi de düşünü- müşlerdi.

Viyana'yı ele geçirmek için başlatılan 1529 ve 1532 yılı seferleri sırasında, Sultanın kendi kuvvetlerini aşırı

abarttığı anlaşıldı. Osmanlı ordusu eşsiz bir başarı göstererek Viyana'ya ve Avusturya sınırına kadar ilerledi, fakat böyle merkezden uzak mesafelerde sonuç getirebilen sürekli askerî operasyonları gerçekleştire- bilecek durumda değildi. 1532'de şu da açıklık kazandı ki, Osmanlıların esas topraklarını tehdit etmesi halinde Habsburgların Alman İmparatorluğuna dayanarak gerekli kuvvetleri sefer edebilecek yetenekteydi. Üstelik batıdaki başarısızlıklarından az sonra Osmanlı devleti İran ve Akdeniz cephelerine muazzam kuvvetler göndermek zorunda kalmıştı. Bunlardan ötürü Osmanlılar Macaristan'da bundan sonra da Türk dostu Szapolyai yönetimini korudular ve gerçekte karşıt kral Ferdinand'ın ülkenin bir kısmında hükümdarlığını sürdürmesini geçici olarak kabullendiler.

Fakat 1530'lu yılların sonlarında, Macaristan'da artık hiçbir bakımdan sağlam olmayan bu ikircil iktidar strüktürünü devam ettirmeye değmeyeceği Osmanlı yönetimi için açıklık kazandı. Ülkenin batı kesiminde Habsburg Ferdinand'ın iktidarı sağlandı; Szapolyai'nin ise Osmanlılara bağımlı toprakları önemli ölçüde artırabilecek güçte olmadığı kanıtlandı. Macaristan'da etkili bir "Türk partisi" yaratmayı ve ülkenin kuvvet kaynaklarını Osmanlı ordusunun hizmetine vermeyi başaramadılar. Bunun içindir ki 1530'lu yıllarda, vassal Macaristan'ın "korunmasının", ona "yardım edilmesinin" burayı bir Osmanlı eyaleti yapmaktan çok daha pahalıya mal olduğunu öne sürerek, bir an önce doğrudan doğruya işgal edilmesini isteyenler giderek arttı. kral János ölünce ve kral Ferdinand ise Buda'yı almak için (1540 yazı ve güzünde) ordu gönderince Osmanlı hükümeti, Szapolyai'nin idaresindeki ülke kesiminin sınırlı olan özerkliğine de son vermeyi, Buda'yı istilâ etmeyi, ülkenin orta ve doğu kesimini ise imparatorluğa ilhak etmeyi kararlaştırdı. Macarların payitahtında bir ileri mevzi kuracaklar ve ikmal yollarını kısaltarak gelecek yıllarda tekrar Viyana'yı ele geçirmeyi deneyeceklerdi.

Sultan Süleyman bu planı 1540 sonbaharından itibaren sinsice gerçekleştirmeye çalıştı. Küçük bebek János Zsigmond'u görünüşte János Szapolyai'nin varisi olarak kabul etti ve sonraki yazın güya yeni kralın iktidarını sağlamlaştırmak amacıyla bizzat Macaristan'a yola koyuldu. Seyir sırasında, Ferdinand'ın kuvvetleri tarafından kuşatılmış olan ve Szapolyai yandaşlarının önderleri György Martinuzzi ile Bálint Török'ün yönetiminde savunulmakta olan Buda'yı kurtarmak amacıyla oraya yardımcı kuvvetler gönderdi. Macar-Osmanlı müttefik kuvvetleri 1541 Ağustos'un 21-i ile 23-ü arasında Gellért tepesi etrafında geçen kanlı çarpışmalarda kuşatma kuvvetlerini bozguna uğrattı. Sultan Süleyman 26 Ağustos'ta Buda'ya vardığı zaman artık yapacak bir şeyi kalmamıştı ve kentin kurtarıcısı rolünü rahatlıkla üstlenebiliyordu. Karargâhını Óbuda'da (Eski Buda) kurdu ve sanki Viyana'ya karşı sefere hazırlanıyormuş gibi davrandı. Halbuki uzmanları daha bir hafta önce kâğıda döktükleri görüşe göre, Osmanlı

kuvvetleri başkenti ve ülkenin diğer birçok önemli merkezini işgal edecek (böylece Erdel de dahil olmak üzere ülkenin orta ve doğu kesiminin ele geçirilmesi sağlanacak), Szapolyai yandaşı önderlerin ise hepsi yakalanacaktı. Fakat Óbuda'da yapılan görüşmelerde Sultan Süleyman planın birkaç maddesini değiştirdi. Önderler arasında yalnız en tehlikeli bulunduğu Bálint Török'ü devreden çıkarmayı kararlaştırdı (böylece Bálint Török, Sultan Süleyman'ın 29 Ağustoslar'ında üçüncü kez önemli bir yer almış oluyordu!). Ayrıca geçici olarak (yani Viyana'nın hesabını görene kadar), Erdel'in János Zsigmond'a (aslında vasisi György Martinuzzi'ye); Temesvár bölgesinin ise Szapolyai'nin eski sırdaşı Péter Petrovics'e emanet edilmesi kararını aldı. Bu arada (28 Ağustos'da) Buda kalesinde bulunan dul kraliçe İzabella'ya, küçük veliahtı görmek istediğini, bu nedenle kendisine göndermesi için bir mesaj yolladı. Bu saygı ziyareti sırasında çocuk krala eşlik eden Macar maiyetini, Gárdonyi'nin romanından etraflıca anlatıldığı gibi yakaladılar. Bunlar olurken, yeniçerilerle diğer kapıkulu birlikleri sanki kaleyi gezmeye gelmişlermiş gibi davranarak sinsice Buda'yı işgal ettiler. Böylece, her üç 29 Ağustos'un da sorumlusu Bálint Török ölünceye kadar padişahın esiri oldu; Macar krallık başkenti ise Osmanlı vilâyet merkezi, yüz kırk beş yıl boyunca Macaristan'da Türk hâkimiyetinin başkenti oldu.

Her ne kadar yazılı kaynaklarda sözü edilmiyorsa da, anlattıklarımızın ışığında, Sultan Süleyman'ın büyük hileyi bilerek 29 Ağustos'a zamanladığı kuşku götürmez. Gerçi Müslümanların takvimi başka temele dayanıyordu ama, Osmanlı devlet idaresinde Hristiyanların takvimi sadece bilinmiyor, hatta bazı unsurları kısmen kullanılıyordu da. Örneğin vergilendirme ve muharebe günlerinin Hızırilyas (Aziz Gegorgius) ve Kasım (Aziz Demetrius) günleriyle bir sıra bağlantısı vardı. Vaftizci Yahya'nın kafasının uçurulduğu 29 Ağustos günü de onlar için bilinmiyor değildi. Bu Hristiyan azizine Müslümanlar da büyük saygı gösteriyorlardı ve mezarı Şam'da kendisine vakfedilen kilisenin değiştirilmesiyle kurulan büyük Emevî camiinde bugün de korunmaktadır. 1453'ten sonra Vaftizci Yahya'nın sağ kolu ile kafatası (birçok mukaddes Hristiyan emaneti ve Bizans imparatorluğu amblemi ile birlikte) İstanbul'u fetheden Fatih Sultan Mehmet'in hazinesine alındı. Kayıtlara göre, bu kutsal emanetler önünde Fatih Sultan Mehmet hayranlığının ifadesi olarak zaman zaman mum yakardı. Gerçi oğlu II. Bayezit politik düşünceler nedeniyle Vaftizci Yahya'nın elini 1484'te Rodos şövalyelerine hediye etmişti ama, şövalyeler bunu, kendilerini yenilgiye uğratan Sultan Süleyman'ın izniyle 1523'te beraberlerinde Kıbrıs'a götürdüler. Adanın 1571'de Türkler tarafından işgal edilmesinden sonra bu kutsal emanet Osmanlı hükümdarlarının hazinesine geri götürüldü ve bugün de orada görkemli anılar arasında görülebiliyor. Bizans hükümdarlarının geleneklerin unutmayan ve bunların birçok unsurunu yaşatan

sultanlar herhalde şunu da biliyorlardı ki, Vaftizci Yahya'nın parmaklarının bulunduğu kutsal emanet mahfazası Bizans imparatorlarının taç giyme törenleri sırasında kullanılıyordu.

Sultan Süleyman Buda'ya vardığında işgale hazırlanırken, Hristiyan takviminin hangi tarihi gösterdiğinin kendisine bildirildiğine, o zaman 1521 ve 1526 yıllarının 29 Ağustos'larının aklına gelmiş olmasına kesin gözle bakabiliriz. Yirmi yıl önce başlattığı teşebbüsü nihayet zirveye ulaştıracak olan eyleme ilk büyük zaferleri kazandığı tarihe eş düşen günde, Hristiyan azizin kafasının uçurulduğu gün girişmesi, böylelikle kâfir Macarları daha bir aşağılamayı düşünmesi âdeti kendiliğinden anlaşıyordu. Bu sonuca varması, büyük fatihin sembolik politika yapmaya sıcak bakması bakımından da kuvvetle muhtemeldir. 29 Ağustos 1541, bu ünlü tarihler dizisinde artık üçüncüsü olduğundan, Sultan Süleyman'da ister istemez bütünleşme, tamamlanma duygusu uyandırmış olsa gerek.

*

29 Ağustos'un sihirli gücünden yalnız Sultan Süleyman değil, halefleri de pay almaya gayret ettiler. Üçüncü büyük zaferden 145 yıl sonra 1686 yılı Ağustosunda Buda'nın Osmanlı muhafızları eşi görülmemiş bir biçimde sıkıştırılmışlardı. O yılın Haziran ayının ortalarından beri muazzam Hristiyan ordusu kaleye olağanüstü azimle hücum ediyordu. Ağustos'un son günlerinde artık kale surlarının önemli kısmı harabe olmuş, aslında on bin kişilik muhafız birliğinde asker sayısı iki bine düşmüş ve yok olma tehlikesiyle yüz yüze gelmişti. Sadrazam Süleyman (kaderin cilvesine bakın, tam da Sultan Süleyman'ın adaşı!) daha haftalarca önce kurtarma birliğiyle Buda'ya gelmiş, fakat muhafızları ağır yükten kurtarmayı ve kaleye yedek kuvvetleri sokmayı amaçlayan bütün denemeleri suya düşmüştü. Türklerin tek bir umudu kalmıştı, o da 29 Ağustos idi. Bu parlak günün sabahında şafak sökerken, her biri üç bin atlıdan oluşan iki yeniçeri süvari birliği, kuşatmayı yarıp palankaları aşarak, artık neredeyse mahvolacak kale muhafızlarına yardım ulaştırmak için akına geçti. Fakat, ömür boyu alacakları ulûfe umuduyla üstlendikleri bir gözü pek teşebbüsleri kötü sonuç verdi. Zira, Hristiyanların yoğun safları, binlerce at arabası ve her taraftan hücum eden süvari birlikleri arasından geçebilmek imkânsız olduğundan, ancak birkaç asker Viziváros semti tarafındaki duvarı tırmanarak aşmayı başaramadı.

Dört gün sonra, 2 Eylül'de, "İslam'ın sağlam bendi" Budin düştü, kısa süre sonra Macaristan'daki Türk hâkimiyeti de ebediyen sona erdi. Kim bilir, 1686 yılının uğurlu günü 29 Ağustos Türklere gerçekten uğursuzluk değil de başarı getirseydi, belki de her şey bambaşka olurdu.

✍ Pál Fodor

(Türkçesi: Yılmaz Gülen)